

DVADESET GODINA SAMOSTALNE HRVATSKE

Goldstein, Ivo (2010.) Dvadeset godina samostalne Hrvatske. Zagreb: Novi Liber, 391 stranica

Odmah na početku dužni smo upozoriti na sljedeće. *Dvadeset godina samostalne Hrvatske* zapravo je doradena verzija autorove prethodne knjige *Hrvatska 1918-2008*, objavljene 2008. godine. Na to nas u predgovoru upozorava i urednik.¹ Jedinu značajniju razliku predstavlja nekoliko novih saznanja iz publikacijâ koje su u međuvremenu izišle² te prošireno i učestalije služenje novinama kao izvorom.³

Knjiga *Dvadeset godina samostalne Hrvatske* sastoji se od četiriju velikih cjelina: *Osamdesete: na putu prema raspadu* (str. 13-48), *Osamostaljenje i rat (1990-1995)* (str. 49-206), *Društvo u devedesetima* (str. 207-283) i *Na putu prema EU: nade, razvoj i kriza (2000-2010)* (str. 285-357). Osim toga, knjiga je još popraćena Sadržajem (str. 5-7), Predgovorom koji je napisao urednik knjige Ivica Đikić (str. 9-11), Bibliografijom (str. 359-372), Kazalom imena i geografskih pojmova (str. 373-390) te Bilješkom o autoru (str. 391). Svaka od navedene četiri cjeline sastoji se od niza poglavlja od kojih poneka imaju i podnaslove u kojima su obrađeni određeni ključni trenuci i događaji.

Tako je prva velika cjelina *Osamdesete: na putu prema raspadu* podijeljena na ukupno pet poglavlja: *Titova smrt i posljedice* (str. 15-17), *Ekonomska i politička kriza* (str. 18-27) s podnaslovom *Rasprava „tko koga eksploatira“ i hrvatska pozicija u toj raspravi* (str. 23-27), *Srpski nacionalni pokret osamdesetih* (str. 28-33) s posebno obrađenim *Mitom o Genocidnosti Hrvata* (str. 29-33), *Streloviti uspon Slobodana Miloševića* (str. 34-41) s podnaslovom *„Ni oružane bitke nisu isključene“* (str. 36-41) te posljednje *Stvaranje višestranačja* (str. 42-48). Knjiga započinje Titovom smrću, „prijelomnim trenutkom za Jugoslaviju pa i Hrvatsku“. U navedenoj cjelini autor nas uvodi u osamdesete godine u Jugoslaviji. To je vrijeme političke i ekonomske krize u kojem socijalistička ideologija polako gubi na uvjerljivosti. Vanjski dug države iznosio je gotovo 20 milijardi dolara. Središnje mjesto javnog diskursa postepeno sve više obuhvaćaju teme o ekonomskim odnosima između republika. U mnogim svojim javnim nastupima Tito je pokazivao da je bio svjestan ozbiljnosti međunacionalnih odnosa u Jugoslaviji. Još od prve polovice sedamdesetih godina prošlog stoljeća u Srbiji je vladalo opće nezadovoljstvo uzrokovano ustavnim rješenjima, naročito onima vezanim za prevelike ovlasti autonomnih pokrajina koje su tada praktički bile izdvojene iz ingerencije Republike Srbije. Tokom osamdesetih godina, nezadovoljstvo će se dodatno povećati. Tako je od strane Srpske akademije nauka i umetnosti u rujnu 1986. godine u dnevnom novinama objavljen još nedovršeni tekst Memoranduma u kojemu je u suštini prikazan velikosrpski nacionalni program i plan ujedinjenja svih područja na kojima žive

¹ „Posebna vrijednost knjige (...) u kojoj se autor služi i dijelovima svojih ranijih knjiga, ponajviše *Hrvatskom 1918-2008* (...)“. Vidi: Predgovor str. 11.

² Tu prvenstveno mislimo na sljedeće naslove iz biblioteke „Sa zrnom soli“: Đikić et al. (2010.) *Gotovina – stvarnost i mit*. Zagreb: Novi Liber; Hedl, D. (2010.) *Glavaš – kronika jedne dekonstrukcije*. Zagreb: Novi Liber; Ponoš, T. (ur.) (2010.) *Vukovar 1991. – dokumenti iz srpskih izvora*. Zagreb: Novi Liber.

³ Koliko smo mogli primijetiti, autor se za prikazivanje „druge“ strane ponajviše služi novosadskim novinama *Dnevnik*. Usporedi popis korištenih novina.

Srbi. Što se više bližio kraj osamdesetih, sve je više bilo polemika u srpskom tisku naročito vezanim uz stradanje Srba za vrijeme NDH i genocidnoj naravi Hrvata. Od 1987. godine u srpskoj politici u prvi plan počinje se probijati Slobodan Milošević, ambiciozni i sposobni bankarski direktor. Sredinom osamdesetih, dok u Srbiji sve više jača nacionalizam predvođen Miloševićem, u Hrvatskoj dolazi do stanovite liberalizacije. Potkraj toga desetljeća u Hrvatskoj i Sloveniji javljaju se i prve inicijative za osnivanje opozicijskih udruženja i stranaka. Prvo takva organizacija bilo je Udruženje za jugoslavensku demokratsku inicijativu koje je svoju osnivačku skupštinu održalo na Filozofskom fakultetu u Zagrebu u veljači 1989. godine. Prve stranke u Hrvatskoj bile su Hrvatski socijalno-liberalni savez (osnovan 20. svibnja 1989.) te Hrvatska demokratska zajednica (17. lipnja 1989.). Početkom 1990. godine sve stranke će biti legalizirane, a Sabor će usvojiti neophodne ustavne promjene i izglasati izborne zakone čime će biti postavljeni temelji skorašnjih slobodnih izbora.

Kako se druga, po opsegu i najveća cjelina, *Osamostaljenje i rat (1990-1995)* sastoji od ukupno jedanaest poglavlja⁴ s čak šesnaest podcjelina⁵, radi lakšeg snalaženja odlučili

⁴ *Miloševićev pokret razgrađuje Jugoslaviju* (str. 51-57), *Slobodni izbori* (str. 58-64), *Hrvatski Srbi* (str. 65-74), *Od provokacija do rata* (str. 82-101), *JNA: od oslobodilačke do zločinačke vojske* (str. 102-114), *Raspad Jugoslavije* (str. 115-122), *Ratne operacije 1991. godine* (str. 123-154), *Međunarodno priznanje* (str. 155-158), *Rat u BiH* (str. 159-168), *Hrvatsko-bošnjački rat* (str. 169-184) te *Od uspostave države do ratne pobjede (1992-1995)* (str. 185-206).

⁵ *Ante Marković: plivanje usprot struji* (str. 54-57), *Miloševićev pokret u Hrvatskoj* (str. 70-74), *HDZ i Srbi* (str. 74-81), *Plitvice* (str. 88-94), *Kijevo i Borovo Selo* (str. 94-97), *Blokada Predsjedništva SFRJ i internacionalizacija krize* (str. 98-101), *Suočavanje s činjenicom nestajanja države i socijalizma* (str. 108-114), *Prve veće borbe i prvi zločini* (str. 130-135), *Prema vrhuncu rata* (str. 136-144), *Vukovar i Dubrovnik* (str. 145-154), *Uloga Hrvata i Hrvatske* (str. 164-168), *Hrvatska zajednica Herceg-Bosna* (str. 174-177), *Zločini*

smo je podijeliti na tri dijela. U prvom dijelu prikazan je Miloševićev dolazak na vlast u Srbiji. Prvi mjeseci 1990. godine u Hrvatskoj obilježeni su širenjem višestranačkog duha iz centra u Zagrebu. Na prvim slobodnim izborima u Hrvatskoj održanim krajem travnja, pobjedu je ostvarila Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) osvojivši 41,9 posto glasova. Novi Sabor i nova vlast konstituirani su 30. svibnja 1990. godine. Dolaskom HDZ-a na vlast situacija među hrvatskim Srbima dodatno će se radikalizirati pod utjecajem struja iz Beograda predvođenih Slobodanom Miloševićem.

Drugi dio započinje 25. srpnja 1990. godine kada je Sabor proglasio amandmane na Ustav Hrvatske: ispuštena je odrednica „socijalistička“ u nazivu države, potvrđeni novi grb i zastava, uvedena funkcija predsjednika republike i ministara. Istoga dana u Srbu u Lici osniva se Srpsko nacionalno vijeće koje odbija priznati ustavne promjene u Hrvatskoj te donosi Deklaraciju o suverenosti i autonomiji Srba u Hrvatskoj i raspisuje plebiscit o srpskoj autonomiji u Hrvatskoj. Nepunih mjesec dana kasnije u područjima sjeverne Dalmacije s natpolovičnom srpskom većinom dolazi do blokade prometnica – počela je takozvana „balvan-revolucija“. Prvi oružani napad dogodio se u studenom 1990. godine kada je napadnut kamion s hrvatskim registarskim oznakama na cesti Gračac – Obrovac. Dvije osobe u kamionu bile su ranjene. Samo par dana poslije napadnuto je policijsko vozilo na cesti Obrovac – Benkovac. Ubijen je jedan policajac, prema Goldsteinu (str. 85) „prva žrtva rata u Hrvatskoj“, drugi je bio ranjen a treći ostao nezlijeđen. U knjizi zatim slijede podnaslovi u kojima se autor dotiče značajnijih oružanih sukoba: Plitvice, Kijevo i Borovo selo. Autor navodi (str. 97) kako je potkraj travnja 1991.

nad civilima kao sredstvo ratovanja (str. 177-183), *Slučaj Fikreta Abdića* (str. 183-184), *Bljesak* (str. 190-196), *Oluja* (str. 196-203), *Završetak operacija i mirovni sporazum* (str. 203-206).

godine kao reakcija na srpske provokacije, nekolicina osoba iz hrvatske vlasti (Branimir Glavaš, Vice Vukojević i Gojko Šušak) došla u Borovo Selo te oko ponoći ispalila na naselje tri granate. Iz Srbije su potom stigli pripadnici specijalnih jedinica te su oteli dva hrvatska policajca. Početkom svibnja hrvatska je policija krenula u spašavanje svojih kolega te upala u zasjedu. Dvanaestero hrvatskih policajaca bilo je ubijeno a više od 20 ranjeno. Dalje je prikazan Miloševićev put do vrha političke vlasti, način na koji je opstruirao rad Predsjedništva SFRJ te kako je pod svoju kontrolu stavio Jugoslavensku narodnu armiju (JNA). Autor (na str. 118) zaključuje da se Jugoslavija kao višenacionalna tvorevina zapravo teško mogla održati. Rat je bio neizbježan. Sedmo poglavlje, *Ratne operacije 1991. godine*, započinje stvaranjem hrvatske vojske. Nakon sramotnog poraza u Sloveniji, JNA se okreće Hrvatskoj te kreće u prva ofenzivna djelovanja u lipnju 1991. godine. U isto vrijeme dolazi do prvih masovnih zločina nad civilima i teških razaranja Vukovara i Dubrovnika. Međunarodna javnost dugo je šutjela dok se Jugoslavija raspadala, a njezine bivše republike ulazile u oružane sukobe. Zahvaljujući njemačkoj inicijativi, Europska zajednica priznat će Hrvatsku 15. siječnja 1992. godine.

Treći dio posvećen je situaciji i događajima u Bosni i Hercegovini u prvoj polovici devedesetih godina. Na prvim slobodnim izborima održanim u studenom i prosincu 1990. godine pobjedu odnose stranke utemeljene na etno-nacionalnim osnovama. Nakon izbora te stranke stvaraju koaliciju koja nikad neće zaživjeti u pravom smislu. Potkraj 1991. godine ratne operacije JNA u Hrvatskoj jenjavaju, a srpska agresija okreće se spram BiH. Kada je opsadom Sarajeva počeo rat, prve hrvatske naoružane formacije organiziraju se u Hrvatsko vijeće obrane (HVO) u koje stupa i veliki broj Muslimana. Iako je Hrvatska priznala BiH kao suverenu državu još početkom

travnja 1992. godine, s druge strane, od visokih političkih krugova, postojao je i plan o spajanju bosansko-hercegovačkih Hrvata s Hrvatskom. Na nekoliko stranica navode se dogovori hrvatske i srpske strane o podjeli BiH prilikom mnogobrojnih susreta Tuđmana i Miloševića. Između ostalog, navedene *imperijalističke* težnje bile su jedan od glavnih uzroka hrvatsko-muslimanskog sukoba koji je prema nekima počeo napadom HVO-a na grad Prozor u listopadu 1992. godine. U jedanaestom, završnom poglavlju, obuhvaćene su posljednje i najznačajnije vojne operacije Bljesak i Oluja te završetak rata formalno potvrđen mirovnim pregovorima u Daytonu u studenom 1995. godine.

Zajedno s drugom, treća velika cjelina *Društvo u devedesetima* predstavlja središnji dio knjige. Kako je i ona poput prethodne relativno velika i obuhvaća deset poglavlja⁶ s pet podnaslova⁷, podijelit ćemo je na dva dijela. U prvom dijelu prikazan je usporeni razvoj demokratskih političkih sistema u Hrvatskoj. Autor (na str. 209) smatra da je rat bez sumnje usporio proces demokratizacije u Hrvatskoj i da su devedesete godine obilježene etničkom polarizacijom, ratom, propadanjem društva, teškim poremećajima u gospodarstvu i represivnom režimskom politikom. Kao primjer

⁶ 1. *Koliko je novi poredak bio bolji od starog (komunističkog)* (str. 209-233), 2. *Stvaranje kulta ličnosti* (str. 234-240), 3. *Kult nacije i države, ideja pomirbe* (str. 241-243), 4. *Hrvatska dijaspora („jedinstvo domovinske i iseljene Hrvatske“?)* (str. 244-247), 5. *Povijest, historija i jezik u službi politike* (str. 248-258), 6. *Nova umjetnost?* (str. 259-260), 7. *„Vraćanje iskonskim duhovnim i društvenim vrednotama hrvatskoga naroda“ ili moralni rasap?* (str. 261-266), 8. *Odnosi Crkve i države u devedesetima* (str. 267-269), 9. *Hrvatsko gospodarstvo u devedesetima* (str. 270-278), 10. *Kriza i propast HDZ-ovske vlasti; smrt Franje Tuđmana* (str. 279-283)

⁷ *HDZ kao autoritarni pokret* (str. 215-221), *Redukcija demokracije* (str. 222-227), *Klijentelističke skupine i opozicija* (str. 228-233), *Franjo Tuđman – veliki historičar i veliki političar?* (str. 253-258), *Pretvorba i privatizacija* (str. 272-278).

redukcije demokracije navodi se kampanja za predsjedničke izbore 1997. godine kada je za vrijeme skupa u Puli pripadnik Hrvatske vojske napao Vladu Gotovca, jednog od kandidata. Na međunarodnom planu, najveću štetu Hrvatskoj nanijela je njezina politika prema BiH. Neispunjavanje preuzetih obveza prema manjinama i navedena neprincipijelna politika, Hrvatsku će dovesti do zahlađenja odnosa s Njemačkom i SAD-om i do odgađanja pridruživanja međunarodnim institucijama poput NATO-a, Svjetske trgovinske organizacije itd. U *Stvaranje kulta ličnosti i Kult nacije i države, ideja pomirbe* donosi nam se presjek vladavine i sam profil prvog hrvatskog predsjednika. Tuđman je imao autokratski stil vladavine oko kojega se postepeno stvarao kult ličnosti. Goldstein vidi mnoge sličnosti između Titova kulta ličnosti i ponašanja Franje Tuđmana za koje smatra da nisu nimalo slučajne.

Na početku drugog dijela treće cjeline u osnovnim je crtama prikazano djelovanje hrvatske emigracije tokom devedesetih godina kao i osvrt na njihova politička prava da sudjeluju u predsjedničkim i parlamentarnim izborima. U daljnjim poglavljima autor se osvrće na kulturni i javni diskurs u Hrvatskoj tijekom devedesetih godina kao i ulogom Crkve. Od početka 1990-ih godina u hrvatskoj historiografiji javlja se revizionizam, koji je u Hrvatskoj „historiografska retardacija i društveno-politička anomalija“ čije je opće obilježje i osnovno polazište „fetišizam države i fetišizacija hrvatske državotvorne ideje“ (str. 249). Kao primjer svojevrstne „fetišizacije“ autor navodi prikazivanje Nezavisne Države Hrvatske u relativno pozitivnom svjetlu. Izravna i neizravna ratna šteta procijenjena je na 37 milijardi USD (prema cijenama iz 1990. godine). Zbog nesigurnih ratnih godina, hrvatski turizam bio je praktički propao. U posljednjem desetom poglavlju prikazana je kriza i propast HDZ-ovske vlasti nakon što je predsjednik Tuđman teško obolio potkraj 1996. godine.

Autor zaključuje da je Tuđmanovom smrću početkom prosinca 1999. godine „simbolički obilježen završetak desetogodišnjeg razdoblja demokratski birane jednostranačke vlasti s elementima autokratske moći“ (str. 283).

Posljednja, četvrta cjelina, *Na putu prema EU: nade, razvoj i kriza (2000-2010)*, podijeljena je na pet poglavlja: *Koalicijska Vlada: pomaci i otpori* (str. 287-301) s podnaslovom *Ekstremna desnica i primitivno antisrpsstvo* (str. 291-301); *Prve godine novog tisućljeća: ipak napredak* (str. 302-316) s podnaslovima *Širenje prostora građanske kulture* (str. 307-314) i *Autoceste i informatizacija – hrvatski ulazak u 21. stoljeće* (str. 314-316); *Europska unija i Haški sud* (str. 317-321); *Razdoblje Ive Sanadera: novi razvojni ciklus i korijeni nove krize* (str. 322-337) s dvije podcjeline *Društveni i ekonomski napredak* (str. 327-334) te *Ulazak u NATO, pred vratima EU* (str. 334-337); *Politička i ekonomska kriza u sjeni korupcijskih afera* (str. 338-357) s dva posebna poglavlja: *Sanaderova ostavka, Vlada Jadranke Kosor* (str. 342-350) i *Bilanca i perspektiva* (str. 350-357). Završna cjelina započinje pobjedom šesteročlane koalicije na parlamentarnim izborima te dolaskom Stjepana Mesića na mjesto predsjednika republike. Promjena vlasti uzrokovala je dodatnu radikalizaciju ekstremnih desnih opozicija što je naročito eskaliralo u javnosti nakon prvih uhićenja pripadnika viših struktura Hrvatske vojske optuženih za ratne zločine. S druge strane, dolazi do stanovitog širenja građanske kulture. Kao dobar pokazatelj demokratizacije hrvatskog medijskog prostora u knjizi se navodi pobjeda pripadnika romske zajednice na jednom televizijskom *reality showu* 2005. godine. U tom istom podnaslovu (*Širenje prostora građanske kulture*) obuhvaćen je i demografski prikaz stanovništva Hrvatske kao i neriješena pitanja sa susjednim državama (međunarodne granice, pitanje „Krškog“ i Ljubljanske banke). Dolaskom Ive Sanadera

na čelo HDZ-a dolazi do određenih zaokreta u toj stranci. Na izborima održanima krajem 2003. godine koalicija na čelu s HDZ-om dolazi na vlast. Sanaderov odlazak na čestitanje pravoslavnog Božića i posjet povratničkom domaćinstvu u zadarskom zaleđu označio je „dosizanje nekih standarda koji se više ne mogu dovoditi u pitanje“ (str. 323). U prvim godinama novoga tisućljeća Goldstein smatra da se neosporno dogodio napredak i u društvenom i u ekonomskom smislu. Hrvatska je 2006. godine započela pristupne pregovore za članstvo u EU. Određene prognoze predviđale su završetak pregovora već tijekom 2009. godine, no zbog blokade nekih država zbog neriješenih pitanja (slovensko-hrvatsko razgraničenje na moru, nedovoljna suradnja s Haškim sudom) pregovori su se otegli. Jedan od najvećih utega Hrvatskoj predstavlja visoka stopa korupcije u najvišim državnim funkcijama. Prekretnicu na početku novog desetljeća predstavlja ostavka premijera Ive Sanadera sredinom 2009. godine i dolazak njegove zamjenice Jadranke Kosor. Nepune dvije godine nakon ostavke, Sanader je priveden u Austriji te su protiv njega pokrenuti sudski postupci zbog osnovanih sumnji da je imao ključnu ulogu prilikom krađe milijuna kuna iz državnih poduzeća. Hrvatska ulazi u završnu borbu s korupcijom. U zaključnim razmatranjima autor navodi kako je Hrvatska od 2000. godine počela relativno brzo učiti da je demokracija način života u društvu i cijelog društva. Hrvatsku u dogledno vrijeme čeka pristup u Europsku uniju i nove društvene i ekonomske reforme kako bi u drugom desetljeću 21. stoljeća „konačno doživjela svakovrsni uzlet“.

Historiografska struka knjizi bi mogla pronaći pokoji nedostatak. Primjerice tekst nije popraćen referencama već je literatura navedena na samom kraju. S obzirom na to da je riječ o relativno prosječnom opsegu (oko 300 str. bez popratnog sadržaja) mnoš-

tvo poglavlja i podnaslova (oko šezdesetak) destabilizira strukturu teksta.

Trenutak izlaženja ove knjige teško da je bio slučajan. Hrvatska se, kako autor često zna isticati, nalazi na jednoj velikoj prekretnici u svojoj povijesti. Pred vratima smo Europe. No, u proteklih dvadeset godina bilo je još mnoštvo prekretnica s čijim se posljedicama ni danas ne umijemo suočiti. Nažalost javni nam diskurs rijetko obuhvaćaju teme o kojima ova knjiga svjedoči. Kao da ih svjesno ignoriramo i guramo „pod tepih“ generacijama koje će uslijediti. To nas skupo košta.

Upravo zbog toga pozdravljamo izdavanje ove knjige. *Dvadeset godina samostalne Hrvatske* namijenjena je isključivo široj javnosti. Znanstvenim krugovima ona predstavlja izazov koji s jedne strane postavlja sam autor ne libeći se istaknuti vlastita razmišljanja i zaključke, a s druge jer je ova knjiga primjer rijetkih i nedovoljnih osvrtâ na toliko nam blisku i poznatu prošlost.

Radoslav Zariđić